

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ปัจจุบันปริมาณของขยะมูลฝอยมีแนวโน้มในการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว เนื่องจากปัจจัยด้านเจริญเติบโตทางด้านสังคม เศรษฐกิจ และการพัฒนาประเทศ ซึ่งหมายถึงการที่ประชาชนมีความสามารถในการใช้จ่ายเพื่อการอุปโภคและบริโภคมากขึ้น และการนำเทคโนโลยีใหม่ๆ ใช้เพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน โดยขยะมูลฝอยก่อให้เกิดปัญหามลพิษสิ่งแวดล้อม และปัญหาต่อสุขภาพทั้งทางตรงและทางอ้อมเช่น ทำให้แหล่งน้ำเน่าเสีย ทำให้แหล่งน้ำเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ของเชื้อโรคต่างๆ (อาณัติ ต๊ะปิ่นตา, 2553) ทำให้เกิดกลิ่นเหม็นรบกวนสร้างความรำคาญต่อผู้พักอาศัย ทำให้ชุมชนขาดความสะอาดและไม่น่าอยู่ รวมทั้งการสูญเสียทางเศรษฐกิจ เป็นค่าใช้จ่ายในการเก็บขนและกำจัดขยะมูลฝอย

จากรายงานสถานการณ์มลพิษของประเทศไทย พบว่า ในปี 2557 มีขยะตกค้างสะสมทั่วประเทศ 14.8 ล้านตัน โดยเป็นขยะมูลฝอยชุมชน ประมาณ 26.19 ล้านตันต่อปี ขณะที่ขยะมูลฝอยที่เกิดขึ้นในกรุงเทพมหานคร ประมาณ 3.94 ล้านตันต่อปี และมีขยะที่ได้รับการกำจัดอย่างถูกต้อง เพียง 7.88 ล้านตันต่อปี (กรมควบคุมมลพิษ, 2558) และจากการสำรวจปริมาณขยะมูลฝอยของสำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร พบว่า ขยะมูลฝอยมีปริมาณเพิ่มขึ้น จาก 8,943.10 ตันต่อวัน ในปี 2554 เป็น 10,166.84 ตันต่อวัน ในปี 2558 (สำนักสิ่งแวดล้อม, 2559) โดยปริมาณขยะที่เพิ่มขึ้น จากปัจจัยการเพิ่มขึ้นของจำนวนประชากร การขาดระบบกำจัดมูลฝอยที่สอดคล้องกับการจัดการขยะแยกประเภท และข้อจำกัดมาตรการของรัฐ ในการรณรงค์ประชาสัมพันธ์ในการคัดแยกขยะ ยังขาดความต่อเนื่อง (สำนักสิ่งแวดล้อม, 2558)

แผนการพัฒนากทม. 20 ปี พ.ศ. 2556 – 2575 กำหนดเป้าหมายลดขยะร้อยละ 20 ในปี 2575 จากปริมาณมูลฝอยปี 2556 โดยกรุงเทพมหานครเร่งพัฒนากระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการลด และคัดแยกขยะมูลฝอยให้นำไปใช้ประโยชน์ที่แหล่งกำเนิด ประกอบด้วย หลักการ 3R Reduce (ลดการใช้) เช่น ลดการใช้ถุงพลาสติกและโฟม โดยใช้ถุงผ้า หรือภาชนะหรือวัสดุอื่นๆแทน ลดการใช้บรรจุภัณฑ์ที่รีไซเคิลไม่ได้ Reuse (การใช้ซ้ำ) ส่งเสริมการบริโภคสินค้าที่คืนภัณฑ์ เช่น ขวดน้ำดื่ม ขวดน้ำอัดลม ประเภทคืนขวด การแปรรูปของเหลือใช้เป็นสิ่งประดิษฐ์ การซ่อมแซมเฟอร์นิเจอร์เก่า และ Recycle (การแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์) โดยให้เข้าถึงทั้งในระดับบุคคล ชุมชน และองค์กร ฯลฯ ในการส่งเสริมการลด และนำกลับมาใช้ประโยชน์ให้เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่า เพื่อลดปริมาณขยะที่จะเข้าสู่ระบบการเก็บขน และกำจัดของกรุงเทพมหานครให้น้อยที่สุด (สำนักสิ่งแวดล้อม, 2558)

การกำจัดขยะมูลฝอย มีวิธีการกำจัดขยะมูลฝอยได้หลายวิธี เช่น นำไปกองทิ้งบนพื้นดิน การเผากลางแจ้ง การทำปุ๋ยหมักขยะมูลฝอย ผังกลบอย่างถูกหลักวิชาการ และการเผาด้วยเตาเผา เป็นต้น ซึ่งบางวิธีเป็นการกำจัดที่ไม่ถูกต้อง ซึ่งในปัจจุบันมีการนำแนวคิดการบริหารจัดการขยะมูลฝอยด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์ (Zero waste) และกำจัดที่เหลือด้วยเทคโนโลยีที่มีประสิทธิภาพ ,

มาใช้ โดยการบริหารจัดการขยะมูลฝอยที่มีประสิทธิภาพ ต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกภาคส่วน โดยเฉพาะการให้ประชาชนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมรับรู้ในกิจกรรมต่างๆ และมีโอกาสแสดงความคิดเห็น และการตัดสินใจในการดำเนินการต่างๆ จากการศึกษาการมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยในตำบลเลม็ด อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี พบว่าประชาชนให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา ดำเนินการแก้ไขปัญหา อันก่อให้เกิดโครงการที่เป็นรูปธรรม คือกองทุนมูลฝอย ซึ่งเป็นการสร้างรายได้และมีการนำขยะมูลฝอยมาใช้ประโยชน์เพิ่มมากขึ้น นำไปสู่การจัดการมูลฝอยอย่างมีส่วนร่วมในพื้นที่อย่างยั่งยืน (นัยนา เดชะ, 2557)

การจัดการขยะมูลฝอยด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์ (Zero waste) เป็นวิธีการนำกลับมาใช้ใหม่และทำให้ขยะเหลือน้อยที่สุด หลักการของขยะเหลือศูนย์ที่สำคัญ คือ การใช้วัตถุดิบการผลิตที่สามารถนำกลับมาแปรรูปใช้ใหม่ให้มากที่สุด ลดปริมาณของเสียที่จะทิ้งให้เหลือน้อยที่สุด บริโภคใช้พอดีและบริโภคสินค้าที่สามารถนำกลับมาใช้ซ้ำได้ ผลิตสินค้าที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ผลิตสินค้าใหม่ที่ผสมผสานการนำวัสดุกลับมาแปรรูปใช้ใหม่ได้ รณรงค์การใช้สินค้าที่ผลิตจากวัสดุเหลือใช้ พัฒนาการนำขยะกลับมาแปรรูปใช้ใหม่ ซึ่งการนำหลักการของขยะเหลือศูนย์จะทำให้เกิดการลดปัญหาขยะที่มีจำนวนมาก และช่วยให้สิ่งแวดล้อมดีขึ้น (สมาคมพัฒนาคุณภาพสิ่งแวดล้อม, 2559)

ชุมชนพูนบำเพ็ญ ตั้งอยู่ที่ซอยชุมชนพูนบำเพ็ญ และซีกตะวันตกของซอยสมสมาน ในหมู่ที่ 4 แขวงคลองขวาง เขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร สภาพชุมชนเป็นพื้นที่ลุ่ม มีลำคลอง คูน้ำ ประชาชนอยู่ตามพื้นที่ในแถบคลองขวาง โดยมีบ้านเรือน 183 หลังคาเรือน มีประชากรทั้งหมดประมาณ 817 คน (สำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร, 2562) ซึ่งประชาชนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพรับจ้าง ค้าขาย เกษตรกรรม รัฐบาล และรับจ้างอื่นๆ ซึ่งชุมชนจะมีแนวโน้มขยายตัวมากยิ่งขึ้น และการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตเป็นสังคมเมือง เกิดการเพิ่มขึ้นของประชากร ทำให้มีการบริโภคที่เพิ่มมากขึ้น ส่งผลให้ปริมาณขยะมูลฝอยในหลายพื้นที่เพิ่มมากขึ้น

โครงการวิจัยนี้จึงมุ่งเน้นที่การมีส่วนร่วมในพัฒนาชุมชนต้นแบบการจัดการขยะด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์ (Zero waste) ของชุมชนพูนบำเพ็ญ แขวงภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร เพื่อประเมินสถานการณ์เกี่ยวกับชนิดและปริมาณขยะชุมชนพูนบำเพ็ญ เพื่อสร้างชุมชนต้นแบบการจัดการขยะอย่างยั่งยืน โดยมีการนำเทคโนโลยีมาใช้ในการผลิตสื่อดิจิทัลเพื่อการเรียนรู้ในรูปแบบวีดิทัศน์ เพื่อเป็นแนวทางพัฒนาให้เกิดรูปแบบที่เป็นรูปธรรมที่สามารถนำมาใช้ในการจัดการขยะได้จริง รวมทั้งทำให้เกิดความเข้มแข็งของชุมชนจากการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการขยะ ชุมชนมีสภาพแวดล้อมที่น่าอยู่ และเกิดการบริหารจัดการขยะอย่างยั่งยืน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- 1) เพื่อวิเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการขยะด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์ (Zero Waste)
- 2) เพื่อสร้างรูปแบบชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์ (Zero waste) ด้วยการมีส่วนร่วมของชุมชนพูนป่าเพ็ญ
- 3) เพื่อสร้างสื่อดิจิทัลสำหรับชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์ (Zero waste)

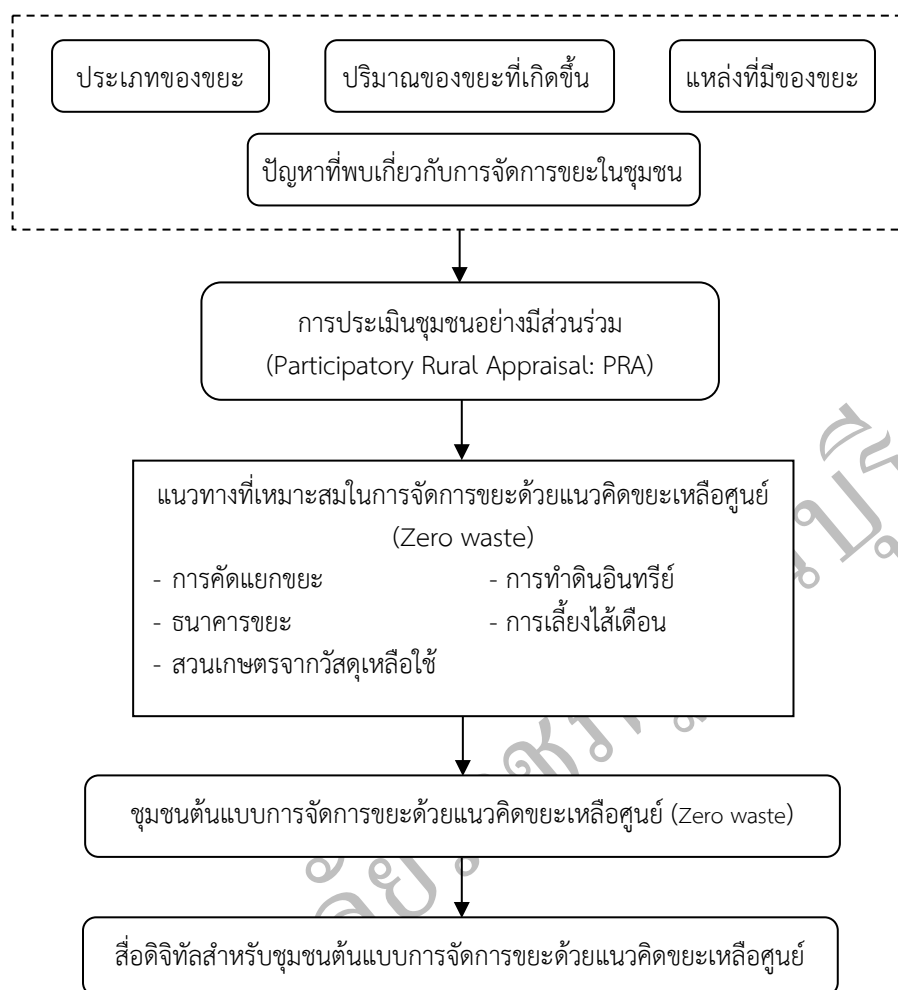
ขอบเขตของการวิจัย

โครงการวิจัยเป็นการวิจัยร่วมระหว่างการศึกษาเชิงคุณภาพและเชิงปริมาณ โดยมีขอบเขตการวิจัย ดังนี้

- 1) พื้นที่ในการวิจัย: ทำการศึกษาชุมชนพูนป่าเพ็ญ แขวงภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร
- 2) เนื้อหาของการวิจัย แบ่งออกเป็นดังนี้
  - 2.1) ศึกษาข้อมูลทั่วไปของขยะที่เกิดขึ้นในชุมชน ได้แก่ ประเภทของขยะ แหล่งที่มาของขยะ ปริมาณของขยะ และปัญหาที่พบเกี่ยวกับการจัดการขยะในชุมชน
  - 2.2) ศึกษาเทคโนโลยีที่เหมาะสม ในการจัดการขยะด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์ (Zero waste) โดยใช้หลัก 3R ได้แก่ Reduce (ลดการใช้) Reuse (การใช้ซ้ำ) และ Recycle (การแปรรูปกลับมาใช้ประโยชน์)
- 3) กรอบแนวคิดในการสร้างรูปแบบชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะเหลือศูนย์ (Zero Waste)

กรอบแนวความคิดของการวิจัย

การศึกษานี้มุ่งเน้นสร้างรูปแบบชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์ (Zero waste) และสร้างสื่อดิจิทัลสำหรับชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์ โดยใช้กรอบแนวคิดจากการทบทวนวรรณกรรมและเอกสารที่เกี่ยวข้อง โดยสำรวจและศึกษาประเภทของขยะ แหล่งที่มาของขยะ ปริมาณขยะที่เกิดขึ้น และปัญหาที่พบเกี่ยวกับการจัดการขยะในชุมชน ร่วมกับการประเมินชุมชนอย่างมีส่วนร่วม (Participatory Rural Appraisal: PRA) นำมาวิเคราะห์แนวทางที่เหมาะสมในการจัดการขยะด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์ (Zero Waste) เพื่อหาแบบชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์ (Zero waste) และจัดทำสื่อดิจิทัลสำหรับชุมชนต้นแบบการจัดการขยะด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์ เพื่อเป็นสื่อในการเรียนรู้ภายในศูนย์เรียนรู้ชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิด

นิยามคำศัพท์

ชุมชนต้นแบบ หมายถึง ชุมชนที่เข้มแข็ง โดยชุมชนมีเป้าหมายในการพัฒนาชุมชนให้เกิดความยั่งยืน ซึ่งเกิดจากพลังแห่งการขับเคลื่อนของทุกคนชุมชนในชุมชน และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง จึงจะส่งผลให้ชาวบ้านในชุมชนมีคุณภาพชีวิตที่ดี

การจัดการขยะ หมายถึง การควบคุมการทิ้งขยะมูลฝอย การรวบรวมมูลฝอย การแปรรูปเพื่อการใช้ประโยชน์จากขยะมูลฝอย และการกำจัดมูลฝอย โดยจะคำนึงถึงประโยชน์สูงสุดในทางสุขอนามัย ทัศนียภาพ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการยอมรับทางสังคม

แนวคิดขยะเหลือศูนย์ หมายถึง แนวคิดในการส่งเสริมการหมุนเวียนทรัพยากรกลับมาใช้ใหม่ เพื่อให้ทรัพยากรถูกใช้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด และลดขยะให้เหลือน้อยที่สุด โดยใช้หลักการ 3Rs (Reuse Reduce Recycle)

การมีส่วนร่วม หมายถึง การที่ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกิจกรรม ตั้งแต่ต้น ในเรื่องการมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจในเรื่องที่จะพัฒนา พร้อมทั้งเข้าร่วมปฏิบัติในกิจกรรมของโครงการพัฒนา และมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผลรวมทั้งรับผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนานั้นๆด้วย

การประเมินชุมชนอย่างมีส่วนร่วม หมายถึง การศึกษาชุมชนเพื่อให้เกิดความเข้าใจเรื่องราวต่างๆ ในชุมชน โดยประชาชนในชุมชนเป็นผู้ให้ข้อมูล ซึ่งประชาชนในชุมชนในเดียวกัน อาจยังไม่รู้ หรือมองข้าม หรือยังมีความเข้าใจที่ไม่ถูกต้อง ถึงปัญหาที่กำลังจะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้ ทำให้ไม่สามารถหาช่องทางป้องกันหรือแก้ไขปัญหาได้

ประโยชน์ที่จะได้รับ

- 1) แนวคิดและต้นแบบการจัดการขยะเหลือศูนย์ เพื่อจัดการขยะมูลฝอยของชุมชน
- 2) ประชาชนในชุมชนพูนบำเพ็ญ ได้มีส่วนร่วมในการจัดการขยะของชุมชนได้อย่างเหมาะสมและยั่งยืน
- 3) ชุมชนพูนบำเพ็ญ เป็นชุมชนต้นแบบในการจัดการขยะด้วยแนวคิดขยะเหลือศูนย์
- 4) ชุมชนอื่นๆ สามารถนำบทเรียน และองค์ความรู้ไปใช้ในการแก้ปัญหาในการลดปริมาณขยะที่เกิดในชุมชน
- 5) เกิดความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเกิดเป็นเครือข่ายระหว่างมหาวิทยาลัย ชุมชน และองค์กรภาครัฐ